

תשעה באב - אבילות וחזון

הזה של סליחות ותחנונים לא נמצא בתשעה באב. לא אומרים סליחות ותחנונים בתשעה באב. להיפך, אפילו מדלגים על אמירת התחנון הנאמר באופן קבוע. הסיבה לא ממש מובנת, אך אין תחנונים בתשעה באב.

* *

יש לחז"ל נוסחה, שמבטאת את הקשר בין חגי השנה לפרשיות בתורה הנקראות בשבתות הסמוכות לחגים. חז"ל כללו בזה גם את תשעה באב:

פקדו ופסחו = פרשת צו ואחריה הפסח, **סגרו ופסחו** = בשנה מעוברת פרשת מצורע ואחריה פסח, **מנו ועצרו** = פה המילה **מנו** אינה מתייחסת לספירת העמר, אלא שפרשת במדבר היא באה לפני שבועות, **צומו וצלו** = תשעה באב ואחריו פרשת ואתחנן, **קומו ותקעו** = פרשת ניצבים ואחריה ראש השנה. זוהי נוסחה מתקופה קדומה מאד. אולי היא מחז"ל. אבל היא לכל הפחות מתקופות ראשונות של הגאונים.

גם הרמב"ם מצטט אותה נוסחה:

והמנהג הפשוט, שיהיו קוראין במדבר סיני קודם עצרת; ואתחנן אחר תשעה באב; ואתם ניצבים קודם ראש השנה, וצו את אהרן קודם הפסח בשנה פשוטה.

יש פה חריגה מוזרה. בכל החגים, חז"ל מקשרים את הפרשה שנקראת בשבת שלפני החג לחג. אך בתשעה באב חז"ל מקשרים לתשעה באב את פרשת ואתחנן שהיא הפרשה שנקראת בשבת שאחרי תשעה באב? מדוע חז"ל לא מקשרים לתשעה באב את פרשת דברים שהיא הפרשה שנקראת

לתשעה באב יש כמה מוטיבים, שונים זה מזה. בראש ובראשונה, תשעה באב הוא תענית ציבור. ברור שיום כיפור הוא תענית ציבור. יום כיפור הוא התענית ציבור הקלאסית.

אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב בלבד

לתענית בתשעה באב יש שני מאפיינים. דבר ראשון, מפסיקים לאכול מבעוד יום והצום מתחיל בלילה. דבר שני, כל חמשה עינויים אסורים. אך יש מאפיין אחר של תענית ציבור, וזה דווקא חסר בתשעה באב, שהוא אמירת תחנונים. בכל תענית ציבור ואפילו בתענית יחיד אומרים סליחות ותחנונים וחוזרים כמה פעמים על אמירת "ג מידות של רחמים,

ויעבור ה' על פניו ויקרא א"ר יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור והראה לו למשה סדר תפלה, אמר לו כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם

משמעות הדבר היא שחובה עלינו להרבות בתפילה ותחנונים בתענית ציבור, באמירת "ג מידות של רחמים. לפי ההלכה, בתענית ציבור יש לתפילה מטרה כפולה. קודם כל, כמו בכל יום, לפי הרמב"ם תפילה היא מצוות עשה מן התורה. אך בתענית ציבור, יש ענין נוסף. היא מצוה מיוחדת. היא לא נלמדת מהדרשה של ולעבדו בכל לבבכם זה עבודה שבלב, אלא היא מצוה של **וְכִי תִבְאוּ מִלִּחְמָה בְּאַרְצְכֶם עַל הַצָּר הַצָּר אֲתֶכֶם וְהִרְעַתֶם בְּחִצְצוֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱ-לֹקֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם. בְּמִלִּים וְהִרְעַתֶם בְּחִצְצוֹת** כלול לא רק את חובת התקיעה בחצוצרות, אלא גם תפילה ותחנונים. החלק

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

החורבן הוא תוצאה של חטאינו וגם של חטאי אבותינו. מפני חטאינו גלינו מארצנו. וכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו. החורבן הוא תוצאה גם מחטאים שלנו. הוא תוצאה מחטאינו ושל חטאי אבותינו. ולכן אלה הדברים היא הפרשה שקוראים לפני תשעה באב.

*

יתכן ויש תשובה אחרת. בפרשת דברים משה ממשיך ומספר את הסיפור של חטא המרגלים. סיפור חטא העגל נמצא בפרשת עקב, סיפור מתן תורה בפ' ואתחנן, אבל סיפור חטא המרגלים משה מספר בפ' דברים.

לפי פשוטו של מקרא, שם בפרשת דברים משה מספר על השתלשלות הדברים אחרי קבלת התורה, ומתאר את מצבם אז. לאחר מתן תורה ובנין המשכן בני ישראל נועדו להיכנס לארץ ישראל מיד. הקב"ה אמר למשה במראה הסנה, **וַיֹּאמֶר כִּי-אַהֲיָה עִמָּךְ וְזֶה-לִּךָ הָאוֹת כִּי אֲנֹכִי שֹׁלְחֲתִיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת-הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה**. לאחר יציאת מצרים ולאחר שניתנה התורה לעם ישראל ואמרו נעשה ונשמע והוקם המשכן, ה' אמר, **רַב לָכֶם שָׁבַת בְּהָר הַזֶּה פָּנוּ וְסָעוּ לָכֶם וּבֵאוּ הָרָה אֶת-רִשְׁיִי** אומר, הרבה גדולה לכם ושכר, על ישיבתכם בהר הזה, עשיתם משכן מגורה וכלים, קבלתם תורה, מניתם לכם סנהדרין שרי אלפים ושרי מאות, הגיע זמן לזוז ולהתקדם לארץ ישראל. היכן קראנו שה' אומר לבני ישראל להתחיל לנוע לעבר ארץ ישראל? בפרשת בהעלותך כתוב, **וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוֹמָה ה' וַיִּפְצוּ אִיִּבֶיךָ וַיִּנָּסוּ מִשְׁנֵאִיךָ מִפְּנֶיךָ**. משה התכוון בפ' דברים למה שנאמר בפרשת בהעלותך. הקב"ה אמר לנו שהמטרה הושגה, נשארנו בהר חורב במשך כמעט שנתיים, **רַב לָכֶם שָׁבַת בְּהָר הַזֶּה פָּנוּ וְסָעוּ לָכֶם וּבֵאוּ הָרָה אֶת-רִשְׁיִי**, הר האמורי פירשו ארץ ישראל.

וּבֵאוּ הָרָה אֶת-רִשְׁיִי וְאֵל-כָּל-שְׁכֵנֵי בְּעֶרְבָה בְּהָר וּבְשִׁפְלָה וּבְנִגְבַּ וּבְחֹף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְבֹנֹן עַד-הַנָּהָר הַגָּדֹל נָהָר-פָּרָת. רֵאָה נִתְּנִי לְפָנֶיכֶם אֶת-הָאָרֶץ בְּאוֹרְשׁוֹ אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְאִצְחָק וְלַיֶּעֱקֹב לָתֵת לָהֶם וְלִזְרַעָם אַחֲרֵיהֶם.

לפני תשעה באב? מדוע הנוסחה לתשעה באב אינה **דברו וצומו**?

צומו וצלו

תשעה באב נמצא בין פרשת דברים לפרשת ואתחנן. מבחינת התוכן, תשעה באב קשור גם לפרשת דברים וגם לפרשת ואתחנן. כנראה שחז"ל לא רצו להדגיש את הקשר בין תשעה באב לבין דברים, אלא את הקשר בין תשעה באב לפ' ואתחנן. מהו הקשר בין פ' דברים לתענית? התורה אומרת: **אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן בְּמִדְבַּר בְּעֶרְבָה מֹל סוּף בֵּין פָּאֶרָן וּבֵין תְּפֹל וְלִבְנֵן וַחֲצֹרֹת וְדִי זָהָב**: רש"י אומר שמשה לא מונה מקומות גיאוגרפיים בהתחלת הפרשה, אלא מקומות שבהם בני ישראל התקוממו נגד ה'.

אלה הדברים. לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל. **במדבר**. לא במדבר היו אלא בערבות מואב, ומהו במדבר, אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר, שאמרו מי יתן מותנו וגו'. **ערבה**. בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב: **מול סוף**. על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף, שאמרו המבלי אין קברים במצרים וכן בנסעם מתוך הים, שנאמר וימרו על ים בים סוף **בין פארן ובין תפל ולבן**. אמר רבי יוחנן, חזרנו על כל המקרא, ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן, אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן, שאמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ועל מה שעשו במדבר פארן ע"י המרגלים. **וחצרות**. במחלוקתו של קרח. דבר אחר, אמר להם, היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם נדברתם במקום: **ודי זהב**. הוכיחן על העגל, שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם, שנאמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל.

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

הייתה נראית ההיסטוריה כפי התכנית המקורית של הקב"ה.

ככה המשיכו ארבעים שנה במדבר,

אמר ר' לוי כל ערב תשעה באב היה כרוז יוצא הכל יצאו לחפור חפרין וישנין בהן ובשחרית הכרוז יוצא יבדלו החיים מן המתים והיו בודקין אותן ונמצאו ט"ו אלף ופרוטרוט חסרין בכל שנה וכך עשו מ' שנה יום לשנה יום לשנה הרי מ' שנה.

כל שנה בליל ט' באב כולם היו חופרים לעצמם קבר, כל אחד היה נכנס לקברו ונשאר שם כל הלילה. בבקר מי ששרד את הלילה היה קם, אך אלפי אנשים לא קמו. עד לשנה האחרונה, שנת הארבעים. שכבר מתו כולם מאותו הדור חוץ מיהושע וכלב. המשנה אומרת שחמישה דברים אירעו בתשעה באב, הדבר הראשון שהמשנה מזכיר הוא הגזירה מחמת חטא המרגלים.

חמשה דברים אירעו את אבותינו בתשעה באב - **נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ**, וחרב הבית בראשונה ובשנייה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר.

סיפורו של היום הטראגי הזה, תשעה באב, מתחיל עם חטא המרגלים. חורבן בית המקדש הוא תוצאה. דבר ראשון, כביכול, הקב"ה שינה את תכניתו, במקום לקחת אותנו ישר לארץ ישראל ממצרים, נדדנו במדבר ארבעים שנה, שנים של מוות וייסורים ובלבול. התוצאה של העיכוב הזה הוא חורבן בית ראשון וחורבן בית שני וחורבן ביתר וכל האירועים הקטסטרופאליים שהתרחשו ביום במר הזה.

סיפור המרגלים הוא הסיפור המתאים ביותר לתשעה באב, וככה הגמרא במגילה דף ל"א: אומרת, בימי התנאים היה נהוג לקרוא את פרשת המרגלים בט' באב. זה סיפור של דין ופורענות, היעדר סליחה ומחילה, סיפור של הטרגדיה היהודית, לאורך הדורות. זה דווקא מאד הגיוני ומתאים לתשעה באב.

בתשעה באב גופיה מאי מפטרינן אמר רב **{ישעיה א-כא} איכה היתה לזונה** מקרא מאי תניא אחרים אומרים **{ויקרא כו-יד} ואם לא תשמעו לי ר' נתן בר יוסף אומר {במדבר יד-יא} עד אנה ינאצוני העם הזה** ויש אומרים **{במדבר יד-כז} עד מתי לעדה הרעה הזאת**

משה ממשיך ומספר איך שהקימו את המערכת המשפטית, שופטים ודיינים, כפי שמבאר הרמב"ן שאי אפשר להיכנס לארץ ישראל ללא מערכת של שופטים ודיינים.

ראה נתן ה' א-לקיך לפניך את הארץ עלה רש כאשר דבר ה' א-לוק אבותיך לך אל תירא ואל תחת.

בעת ההיא, לאחר מתן תורה והקמת המשכן, ארץ ישראל הייתה פתוחה ומוכנה לכניסת עם ישראל. אם משה רבינו היה מכניס אותם בשלב ההוא, לא היה צורך בשבע שנים של כיבוש ועוד שבע שנים של חלוקת הארץ. כל התהליך של הנחלת הארץ היה אמור להימשך ימים ספורים בלבד. אם התכנית הייתה מתבצעת כפי שהקב"ה תכנן אותה, כל ההיסטוריה הייתה שונה.

אז מה קרה?

בשלב ההוא ביקשו בקשה "קטנה", לשלוח מרגלים לתור את הארץ. הקב"ה אישר.

ואז קרה האסון הגדול ביותר בתולדות עם ישראל, חטא המרגלים, אירוע ששינה את ההיסטוריה שלנו. ונגזרה הגזירה,

במדבר הזה יפלו פגריכם וכל-פקדיכם, לכל-מספרכם, מבין עשרים שנה, ומעלה: אשר הליגתם, עלי.. במספר הימים אשר-תרתם את-הארץ, ארבעים יום, יום לשנה יום לשנה תשא א-ת-עונתיכם, ארבעים שנה; וידעתם, את-תנואתי.

גם-בי התאנף ה' בגללכם לאמר: גם-אתה, לא-תבא שם.

האירוע הקטסטרופלי התרחש ושינה את כל התכנית. משה נמנע מלהגיע לארץ ישראל בגלל המקרה של מי מריבה, אך בלי חטא המרגלים, מי מריבה לא היה קורה. משה היה מביא אותנו לארץ ישראל, ומי יודע איך

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

הרמב"ם בפרק ז' הלכות תשובה הלכה ה' אומר: כל הנביאים כלן צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו ומיד הן נגאלין שנאמר (דברים ל-א) 'והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' (דברים ל-ב) 'ושבת עד ה' א-לקיך' (דברים ל-ג) 'ושב ה' א-להיך וגו'.

מסקרן ומענין מאוד שהגמרא שינתה את הקריאה של תשעה באב מקריאה של פורענות, סיפור המרגלים, של חוסר תקווה של דור שנגזר עליו למות במדבר ולא להיכנס לארץ ישראל, וגם יד ה' היתה בם להמם מקרב המחנה עד תמם לקריאה אחרת, לקריאה שעניינה תשובה ובחירת ישראל.

נראה שהגמרא אישרה את השינוי הזה שמקשר את תשעה באב לא לפרשת דברים אלא לפרשת ואתחנן. אז כשמנהג העולם היה לקרוא בפ' שלח בט' באב, הנוסח המתאים היה דברו וצמו, שמקשר את ט' באב לפרשת דברים שהיא חזרה על סיפור המרגלים. אך ברגע שהשתנה המנהג והפסיקו לקרוא על חטא המרגלים בפ' שלח ובמקומה קראו בפ' ואתחנן, על תשובה, על גאולת ישראל ועל בחירת ישראל, הנוסח השתנה. מקודם, הנוסח המתאים היה דברו וצמו. עכשיו, שבמקום הקריאה של שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען, אנו קוראים בצר לך ומצאוך את כל הדברים האלה ושבט עד ה' א-לקך, אז הקשר של תשעה באב עם פ' דברים נותק והתחיל תשעה באב להיות משויך לפ' ואתחנן. וככה הנוסח עכשיו הוא צומו וצלו. צלו פירושו להתחנן, והכוונה היא לפ' ואתחנן. בצר לך ומצאוך את כל הדברים האלה ושבט עד ה' א-לקך. צומו וצלו, צומו הכוונה לצום ולקיים את כל חמשת העינויים, התאבלו על חורבן בית המקדש וירושלים ובו בזמן לא להתייאש, וצלו, התפללו והתחננו שירושלים תשוב לתפארתה, ושה' יחדש את ימינו כקדם.

* *

קריאת מגילת איכה מוזכרת במגילת סופרים. היא מוזכרת יחד עם קריאת מגילת רות בעצרת, שיר השירים בפסח, וקהלת בסוכות. אך יש משהו שונה ויוצא דופן במגילת איכה. כל המגילות האחרות נקראות ביום, לעומת הקריאה של מגילת איכה בתשעה באב שהיא בלילה, ולא

אמר אביי האידנא נהוג עלמא למיקרי (דברים ד-כה) כי תוליד בנים ומפטירין (ירמיה ח-יג) אסוף אסיפם:

אביי אומר שלא נוהגים כמו שהברייתא אומרת לקרוא על חטא המרגלים ופורעניות. לפי אביי קוראים בפרשת ואתחנן כי תוליד בנים ובני בנים. פרשה זו אמנם מזכירה גלות. והפיץ ה' אתכם בעמים. אבל פרשה זו מדברת בעיקר על תשובה, קיבוץ גלויות, הגאולה העתידה ובחירת ישראל:

ובקשתם משם את ה' א-לקיך, ומצאת: כי תדרשנו, בכל-לבבך ובכל-נפשך. בצר לך-ומצאוך, כל הדברים האלה; באחרית, הימים, ושבט עד ה' א-לקיך, ושמעת בקלו.

לא משנה מה קורה, לא משנה כמה נורא הטרגדיות המתרחשות בתשעה באב, עד היום, ותשעה באב הוא סמל לכל הבעיות שלנו, אבל הקב"ה מעולם לא יעזוב אותנו, כי אנחנו עם הנבחר.

ותחת, כי אהב את-אבותיך, ויבחר בזרעו, אחריו; ויוצאך בפניו בכחו הגדל, ממצרים. להוריש, גוים גדלים ועצמים ממך--מפניך; להביאך, לתת-לך את-ארצם נחלה--כיום הזה. וידעת היום, והשבת אל-לבבך, כי ה' הוא ה-לקים, בשמים ממעל ועל-הארץ מתחת: אין, עוד. ושמרת את-חקיו ואת-מצותיו, אשר אנכי מצוך היום, אשר ייטב לך, ולבניך אחריו--ולמען תאריך ימים על-האדמה, אשר ה' א-לקיך נתן לך כל-הימים.

תמיד אפשר לחזור בתשובה. וגם אם נשאל את השאלה, איך ייתכן שנחזור בתשובה? הרי אנחנו כל כך רחוקים ואין אנו מוכנים לתשובה?! אומר הרמב"ם כי יש הבטחה כי בסוף גלותם ישראל עושים תשובה. לא משנה כמה רחוקים, כמה עקשנים, בסופו של דבר זה יקרה.

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

ואלו שקוראים אותה ביום, קוראים את המגילה רק אחרי אמירת קינות ולא לפני.

יש משהו מיוחד בקינות תשעה באב. זה לא תפילה. מסיבה פשוטה, שאם קינות תשעה באב היו בגדר של תפילה, לא היה ניתן לאמרן כפי שהן כתובות. כשם שמברך האדם על הטובה, כך מברך האדם על הרעה. האיש שחס וחלילה קורה לו אסון צריך לקבלו באותו אופן שהוא מקבל אירוע שמח. אם כן, איזו זכות יש לנו לומר איכה? המילה איכה מצד עצמה לא מובנת. מה אנו מבקשים מהקב"ה? לתת דין וחשבון והסבר למה ואיך הוא עשה את זה לנו?! איכה פירושה למה, מדוע. אין לנו זכות לשאול, רחמנא ליצלן בזמנים של אסון, קטסטרופה, אומרים ברוך דיין האמת וזה הכל, מקבלים את ההחלטה של הקב"ה בצידוק הדין. אין מקום לשאלת איכה. דבר זה מנוגד לכלל של רבי עקיבא, כשם שמברך האדם על הטובה, כך מברך האדם על הרעה.

התשובה היא שיש רשות מיוחדת לקהילות ישראל ביום תשעה באב להתחיל את אמירת הקינות עם המילה איכה. מאיפה קבלנו רשות ולמי ניתנה? לירמיהו הנביא. זה מה שכל כך מיוחד במגילת איכה. המגילה פותחת במילה איכה. בלי לקרוא את מגילת איכה אין לנו זכות לומר קינות. יש הרבה קינות שמשמשות במילה איכה כהקדמה לקינה. זהו היתר מיוחד, רשות שניתנה לירמיהו הנביא לכתוב מגילת איכה, ולהתחיל את המגילה עם המילה איכה, ואנחנו מקבלים מן האישור הזה רשות לומר קינות בצורה דומה לקריאת מגילת איכה. אין לנו זכות לומר קינות בלי ההקדמה של איכה. אם בתשעה באב בלילה יאמרו קדיש תתקבל ובמקום להתחיל את קריאת מגילת איכה, יתחילו מיד באמירת קינות, הרי זה נגד הדין, נגד ההלכה. מסיבה פשוטה שאנחנו לא יכולים לשאול את השאלה, איך מפי בן ובת הגות קינות רבת תמור שירים וחדות ויהי נועם נשבת במוצאי שבת. (זה קינה שאומרים בליל תשעה באב במוצאי שבת. וזה הסיבה למה לא אומרים ויהי נועם כשמוצי"ש הוא ליל תשעה באב) לא היה לנו זכות לשאול שאלה זו. במסכת הסופרים מובא שבתשעה באב כל הציבור אומרים ברוך דיין אמת בשם ומלכות. זה האופן שבו יהודי מגיב לאירוע קטסטרופלי, רחמנא ליצלן, על ידי קבלת רצונו של הקב"ה. אז

בבוקר. יש קהילות רבות שנוהגים לקרוא מגילת איכה גם בבוקר, אבל רק אחרי אמירת כל הקינות. בלילה, קוראים את המגילה ואז אומרים קינות. ביום, קודם אומרים קינות ורק אחר כך את המגילה. מגילות רות, שיר השירים, קהלת נקראות בחג בבקר לפני קריאת התורה. מגילת איכה נקראת בלילה. מדוע? במגילה נאמר **בכה תבכה בלילה**. חז"ל אמרו כל הבוכה בלילה קולו נשמע. כל צרה וכל כאב מורגש הרבה יותר בעוצמה בלילה, בן אדם יותר רגיש בלילה. מי שסובל, רחמנא ליצלן, סובל הכי הרבה בלילה. מדרש איכה אומר לנו: אָמַר רַבִּי אֵיבָו לַיְלָה מוֹשֵׁךְ עֵמָה קִינָה. מַעֲשֵׂה בְּאֵשָׁה אַחַת שֶׁהָיְתָה בְּשֹׁכְנָתוֹ שֶׁל רַבֵּן גַּמְלִיאֵל, וְהָיָה לָהּ בֶּן תִּשְׁחָרֵת וּמָת, וְהָיְתָה בּוֹכָה עָלָיו בַּלַּיְלָה, וְהָיָה רַבֵּן גַּמְלִיאֵל שׁוֹמֵעַ אֶת קוֹלָהּ וְהָיָה נֹזֵךְ חֲרִבֵּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְהָיָה בּוֹכָה עִמָּה עַד שֶׁנֶּשְׂרוּ רִיסֵי עֵינָיו, וְכִיּוֹן שֶׁהִרְגִּישׁוּ בּו תְּלִמִּידָיו, עָמְדוּ וּפְנּוּ אוֹתָהּ מִשְׁכּוֹנָתוֹ. בַּלַּיְלָה, הַכָּאב הוּא חֶזֶק יוֹתֵר, אֵינְטֶנְסִיבִי יוֹתֵר. וְעוֹד, אֲנָשִׁים יוֹתֵר מוֹדְעִים לִסְבֵּל שִׁלְהֵם בַּלַּיְלָה, לַעֲוֹמַת הַיּוֹם, שֶׁבֶן אָדָם עֶסוּק וְיוֹתֵר מְסוּגֵל לַהֲסִיחַ דַּעַת וּלְשַׁכּוּחַ מִצְרוּתוֹ. וְכֵן אָדָם מוֹדֵעַ יוֹתֵר לִסְבֵּל שֶׁל אַחֵרִים בַּלַּיְלָה, לַעֲוֹמַת הַיּוֹם, שֶׁבֶן אָדָם עֶסוּק וְיוֹתֵר מְסוּגֵל לַהֲסִיחַ דַּעַת וּלְשַׁכּוּחַ מִצְרוּת וּסְבֵל שֶׁל הַזּוֹלָת. זֶה הַפִּירוּשׁ הַפְּשׁוּט. כֹּכָה רִשִּׁי אוֹמֵר: **בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה עמו**. אדם יותר רגיש לסבל של אחרים בלילה, לעומת היום, שבו אדם טרוד ועסוק בעניינים שונים.

אבל בסופו של דבר, בכה תבכה בלילה מכוון לפסוק בתורה, **ויבכו העם בלילה ההוא**. חטא המרגלים קרה בלילה, ולכן קוראים את מגילת איכה בלילה ולא ביום. שהזמן של קריאת מגילת איכה תואם לזמן של חטא המרגלים. מכיוון שחטא המרגלים היה בלילה לכן קוראים איכה בלילה ולא ביום. ברוב הקהילות לא קוראים את המגילה ביום,

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

מי-יתן ראשי מים, ועיני מקור דמעה; ואבכה
יומם ולילה, את חללי בת-עמי.

כה אמר ה' צב-אות, התבוננו וקראו
למקוננות ותבואינה; ואל-החכמות שלחו,
ותבואנה תמהרנה, ותשנה עלינו נהי;
ותרדנה עינינו דמעה, ועפעפינו יזלו-מים. כי
קול נהי נשמע מציון, איך שדדנו; בשנו מאד
כי-עזבנו ארץ, כי השליכו משכנותינו.

קראו למקוננות והמשיכו באמירת קינות.

הקינה הראשונה בבוקר היא ההפטר. וככה, דבר ראשון, קוראים את ההפטר ורק
אחר כך מתחילים באמירת קינות.

יש תנא אחד שסובר שאם תשעה נופל לא
ביום שני ולא ביום חמישי אלא ביום אחר אז
יש רק עולה אחד לתורה. קורא אחד ומפטיר
אחד. אם תשעה באב הוא ביום שני או ביום
חמישי אז יש שלשה קוראים בתורה. מפני
שיום שני או יום חמישי הוא יום שיש בו
קריאת התורה בלי קשר לתשעה באב. אבל
כשתשעה באב חל ביום שמצד עצמו אין בו
קריאת התורה אז בקריאת התורה יש רק
קורא אחד ומפטיר אחד. השאלה היא למה?
התירוץ הוא שהמחייב בתשעה באב הוא לא
הקריאה בתורה. בדרך כלל הדבר המרכזי
הוא קריאת התורה. שלא ילכו שלושה ימים
בלא תורה. למה בימים שיש בהם איסור
מלאכה אנו קוראים מהנביא? מפני כבודם
של נביאים. אבל המצווה של קריאה
מתקיימת לא על ידי ההפטר אלא על ידי
הקריאה בתורה. אצל החסידים, אף אחד לא
יכול לשמוע את ההפטר. כל יחיד אומר את
ההפטר באופן נפרד. העיקר זה הקריאה
תורה. אח"כ, אחד אומר את הבכורות בקול
רם ואז כל אחד ואחד אומר את ההפטר
לבד. אף אחד לא יכול לשמוע את ההפטר
הנאמרת על ידי המפטיר. המצווה של קריאה
מתקיימת בעיקר על ידי קריאת התורה.
קוראים את ההפטר רק מפני כבודם של
נביאים. אבל בתשעה באב זה הפוך. העיקר
הוא לא הקריאה בתורה. לולי הבעיה שיש
ביחס לאמירת הקינות בכלל לא הייתה
קריאת התורה בשחרית בתשעה באב. אלא
אם כן תשעה באב חל ביום שני או ביום
חמישי. אחרת תשעה באב לא מחייב ולא
דורש קריאת התורה. ביום טוב שיש מצווה
של שמחה של ושמחת בחגך או בשבת שיש
מצווה של כיבוד ועונג אז לימוד התורה הוא
חלק אינטגרלי מהשמחה וחלק אינטגרלי

לא היינו יכולים לשאול איכה. ההקדמה
לקינות שמתירה לנו לומר קינות ולשאול
איכה היא הקריאה של מגילת איכה. לכן אין
קינות קודם שקוראים מגילת איכה. מגילת
איכה היא ספר הקינות. ובלי לקרוא ספר זה
של קינות אנו לא יכולים להתחיל לומר
קינות בכלל. מפני שיש בקינות אספקט
חדש. וזה שאנו יכולים לשאול את הקב"ה
השאלה של איכה. זה מה שקורה בלילה.

מה קורה בבקר? מאיפה יש לנו רשות לומר
קינות בבוקר? המילה איכה מופיעה וחוזרת
שוב ושוב בקינות בבקר. מאיפה יש לנו את
הסמכות לעשות את זה? כנראה שזה עוד
פעם ירמיהו הנביא שנותן לנו את הרשות.
הקינה הראשונה ביום היא **ההפטר**.
ההפטר של ט' באב היא שונה מהפטר בחג
או אפילו מהפטר ביום תענית. ההפטר
היא הקינה הראשונה. ואין לנו רשות לומר
קינות קודם שקוראים את ההפטר.

אז איך מותר ליחיד לומר קינות? יכול להיות
שקריאת ההפטר בציבור מעניקה רשות
לומר קינות לא רק לציבור שבו ההפטר
נקראת אלא גם ליחיד הסגור בתוך חדרו.

הרי כל ההפטרות מסתיימות בדברי נחמה.
אין אפילו הפטר אחת שמסתיימת בדברי
תוכחה. חוץ מההפטר של תשעה באב. **כה
אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל
הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו**. זה
לא דברי נחמה. זה אזהרה. והרי הגמרא
בברכות דף ל"א. אומרת שכן מצינו בנביאים
הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח
ותנחומים. אבל אנו לא מקיימים את זה
בהפטר של תשעה באב. זה מפני שהסיום
של ההפטר איננו הסיום של הקינות. אלא
אנו ממשיכים בקינות. שקריאת ההפטר
נותנת לנו את הרשות להמשיך לומר קינות.

ירמיהו הנביא הוא הפוסק שענה לנו על
השאלה איך יש לנו רשות לומר קינות

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

מכיבוד ועונג. אבל תשעה באב הוא יום מר ויום של אבדן תקווה אז לא היה מקום בכלל לקריאת התורה. אז למה יש בתשעה באב בבוקר קריאת התורה? זה מחמת ההפטרה. ולמה צריכים הפטרה בתשעה באב? מפני שבלי ההפטרה אין קינות. לכן תנא קמא בברייתא המסכת תענית דף כ"ט: אומר שבתשעה באב בבוקר קורא אחד ומפטיר אחד.